

УДК 338.436:664.121:631.145:633/635

Ніценко В.С., к.е.н., доцент ©

Одеський державний аграрний університет

ІНТЕГРАЦІЙНІ ПРОЦЕСИ В ЦУКРОБУРЯКОВОМУ ПІДКОМПЛЕКСІ АПК

Розглянуто сучасний стан розвитку цукробурякового підкомплексу АПК в Україні. Вивчено особливості функціонування вертикально-інтегрованих структур (агрохолдингів) в даній галузі. Досліджено напрямки інвестицій в розвиток цукрових заводів (придбання, модернізацію, будівництво) і зростання агрохолдингів зокрема.

Ключові слова: цукробуряковий підкомплекс, інтеграція, агрохолдинги, ефективність

Постановка проблеми. Цукрові буряки є одним з найцінніших видів сільськогосподарської сировини. Використовують його на продовольчі (цукор), кормові (гичка, меляса, жом), технічні (етанол) цілі.

Рівень розвитку буряківництва значною мірою визначає стан економіки аграрно-продовольчого комплексу та активність формування вітчизняного ринку цукру. Розвиток цукробурякової галузі є стратегічним напрямком зміцнення вітчизняної економіки, оскільки буряківництво і переробна промисловість забезпечують робочі місця для сільського населення, є джерелом наповнення бюджету держави через податки, зростання внутрішнього валового доходу, а в цілому – економіки країни.

Кризові явища в економіці негативно позначились на розвитку раціонального цукробурякового виробництва, вже протягом десяти років зберігається стала тенденція щорічного спаду обсягів виробництва в галузі.

Тому одним з шляхів підвищення конкурентоспроможності галузі є інтеграція сільськогосподарських, переробних, торговельних та інших підприємств в єдиний цукробуряковий комплекс.

Аналіз останніх досліджень. Питаннями проблем розвитку та ефективності функціонування підприємств цукробурякового комплексу присвячені роботи таких вчених: В.С. Глуховського, А.Г. Коломійця, А.Г. Мацебори, М.В. Роїка, Н.Я. Шаповала та ін. Однак залишаються не до кінця вивченими інтеграційні аспекти функціонування підприємств даної галузі, що й обумовлює мету даного дослідження.

Мета – дослідження сучасного стану цукробурякового комплексу і процесів інтеграції, спрямованих на підвищення конкурентоспроможності підприємств даної галузі.

Результати досліджень. Нині у світі виробляють із цукрових буряків близько 40% цукру і з цукрової тростини – 60%. Цукрові буряки вирощують у багатьох країнах. Найбільші площі їх в Україні, Росії, Франції, США, Португалії,

Німеччині, Італії, Румунії, Чехії, Словаччині, Англії, Бельгії, Угорщині, Туреччині. Близько 80% усіх посівних площ та валового збору цукрових буряків припадає на Європу [1].

В Україні у 2011 р. було зібрано 18730,3 тис. т цукрових буряків з площі 515,8 тис. га (табл. 1).

Таблиця 1

Виробництво цукрових буряків в Україні за 2010-2011 рр.*

Регіон	Валовий збір, тис. т			Зібрана площа, тис. га			Урожайність, ц/га		
	2010р.	2011р.	2011р. до 2010р., %	2010р.	2011р.	2011р. до 2010р., %	2010р.	2011р.	2011р. до 2010р., %
Україна – всього	13749,2	18730,8	136,2	492,0	515,8	104,8	363,1	279,5	129,9
у т.ч. області:									
Вінницька	2456,5	3015,9	122,8	75,1	72,0	95,9	327,3	418,8	128,0
Полтавська	1802,5	2653,9	147,2	72,3	65,2	90,2	249,2	407,2	163,4
Тернопільська	1554,6	1988,7	127,9	60,7	59,9	98,7	255,9	332,1	129,8
Хмельницька	1605,8	1754,5	109,3	47,6	50,3	105,7	337,1	348,9	103,5
Київська	1093,8	1490,6	136,3	40,9	40,1	98,0	267,6	371,4	138,8
Черкаська	977,0	1438,8	147,3	35,4	38,3	108,2	275,8	375,4	136,1
Рівненська	1010,5	1002,6	99,2	30,7	32,5	105,9	329,1	307,8	93,5

*Джерело: складено за [2].

Наведені дані свідчать, що найбільший валовий збір, а відповідно й посівні площі, знаходяться в Лісостеповій зоні і частково в Поліссі. Найбільша область за площею посіву і валовим збором в Україні – Вінницька. В ній зосереджено 72 тис. га, відведених для вирощування цукрового буряку. Отримано продукції у розмірі 3015,9 тис. т при урожайності – 418,8 ц/га. В таких областях як АР Крим, Закарпатській, Херсонській цукрові буряки не вирощувалися. Наведені територіальні регіони не мають сприятливих природно-кліматичних умов для забезпечення сталого високого врожаю.

Необхідно зазначити, що у 2011 р. отримано найвищий урожай за останні шість років на рівні 363,1 ц/га, що вище, ніж у 2005 р. на 115 ц/га або на 45,4%.

Найбільшу питому вагу у валовому виробництві цукрових буряків займають сільськогосподарські підприємства, на які приходить 91,5%.

На переробку у 2011 р. надійшло 17,7 млн т цукрових буряків (табл. 2). Найбільшу частку переробним підприємствам передали сільськогосподарські підприємства – 69,2% і підприємства в складі інтегрованих структурах – 25,8%. За ринковими цінами у сільськогосподарських підприємствах закуплено 95,3% від загального обсягу реалізації сировини за ціною – 508,2 грн./т, господарствах

населення закуплено – 2,1% за ціною – 431 грн./т і інших господарських структур – 2,6% за ціною – 401,2 грн./т.

Таблиця 2

**Обсяги надходження цукрових буряків на переробні підприємства
за 2011 рік***

	Усього	У тому числі від:			2011р. до 2010р., %
		с.-г. підприємств	господарств населення	інших господарських структур	
Надійшло цукрових буряків – усього, тис. т	17744,7	12274,6	420,9	476,5	133,9
Питома вага, %	100,0	69,2	2,4	2,6	х
у т.ч.:					
- закуплено переробними підприємствами	7022,1	6689,3	148,3	184,5	137,6
питома вага, %	100,0	95,3	2,1	2,6	х
- надійшло на давальницьких засадах	6149,9	5585,3	272,6	292,0	119,2
питома вага, %	100,0	90,8	4,5	4,7	х
- надійшло власно вирощених цукрових буряків	4572,7	х	х	х	х
Середня ціна закупівлі, грн./т	503,8	508,2	431,0	401,2	105,6

*Джерело: складено та розраховано за [3].

В цілому у 2011 р. надходження цукрових буряків на переробні підприємства зросло на 33,9% по відношенню до 2010 р. Ціна за якими цукрові заводи розраховувалися за придбану сировину зросла на 5,6%.

Найбільший обсяг поставленої сировини за регіональною ознакою – це Вінницька (3133,8 тис т), Полтавська (2987,3), Київська (1789,2) і Тернопільська (1757,5 тис т) області.

Підприємства, що характеризуються замкненим циклом виробництва зосереджені у Полтавській (1758,5 тис т), Вінницькій (1732,9), Хмельницькій (500,1), Київській (314,5), Ровенській (207,8) і Харківській (58,6 тис т) областях.

Розгляд поточного стану вирощування і переробки цукрових буряків свідчить про:

- зростання обсягів виробництва цукрових буряків;
- забезпеченість сировиною переробних підприємств;
- збільшення частки виробництва і переробки цукрових буряків інтегрованими структурами.

Інтеграційні процеси в цукробуряковому підкомплексі АПК супроводжуються розвитком вертикально-інтегрованих структур – агрохолдингів. Останні зосереджують великі площі оброблюваних сільськогосподарських угідь, взятих в оренду (табл. 3).

Таблиця 3

Характеристика найбільшого виробника цукробурякового підкомплексу в Україні*

Агрохолдинг	Вироблено цукру, тис. т	Заводи, що входять до структури агрохолдингу	Потужність заводів (на добу), тис. т
«Астарта-Київ»	370,0	Яреськівський	4,5
		Кобеляцький	7,0
		Веселоподільський	3,0
		Глобинський	5,5
		Жданівський	3,3
		Наркевицький	5,0
		Новоіванівський	2,0
		Савинський	3,0
Загально потужність (на добу), тис. т			33,3

*Джерело: побудовано за даними Агропромхолдинг «Астарта-Київ».

Агропромхолдинг «Астарта-Київ» виробив 2,1 млн. тонн, переробив 2,6 млн. тонн цукрових буряків і виробив 16% українського бурякового цукру, що дало змогу йому закріпити позицію найбільшого виробника цього продукту у країні. При цьому середній рівень виходу цукру склав 14,5%.

Організаційні взаємозв'язки з виробництва продукції з цукрових буряків в інтегрованих структурах наведено на рис. 1.

Вся вироблена продукція: цукор, молоко, м'ясо у живій вазі, – реалізується на власні переробні підприємства (молокозаводи і м'ясопереробні) або на ринку оптовим посередникам, через власну мережу магазинів.

Наявність сировинної бази істотно знижує залежність від зовнішніх постачань буряку, оптимізує їх терміни, знижує собівартість виробленого цукру, гарантує безперебійність і максимальний вихід якісного готового продукту.

Вітчизняні агрохолдинги залучають великі інвестиції у розвиток галузі, що не під силу малим, середнім і, навіть, деяким великим сільськогосподарським товаровиробникам. Так, Citibank за підтримки американської Корпорації закордонних приватних інвестицій (Overseas Private Investment Corporation, ОРІС) підписав довгостроковий інвестиційний кредитний договір з агрохолдингом «Астарта» вартістю 25 млн. дол. «Астарта» використовує кредитні кошти на модернізацію поточних потужностей з виробництва цукру, в тому числі на придбання сучасної техніки і обладнання, що дозволить створити додатково 300-400 робочих місць [5]. Міжнародна фінансова корпорація (IFC) в рамках Cleaner Production Loan Facility виділить агрохолдингу «Мрія»

п'ятирічний кредит на суму до 5 млн дол. Кошти планується направити на виконання рекомендацій експертів корпорації з підвищення ефективності 4 з 6 цукрових заводів агрохолдингу, розташованих в Тернопільській області, в частині скорочення споживання ними електроенергії, води та емісії вуглекислого газу [6].

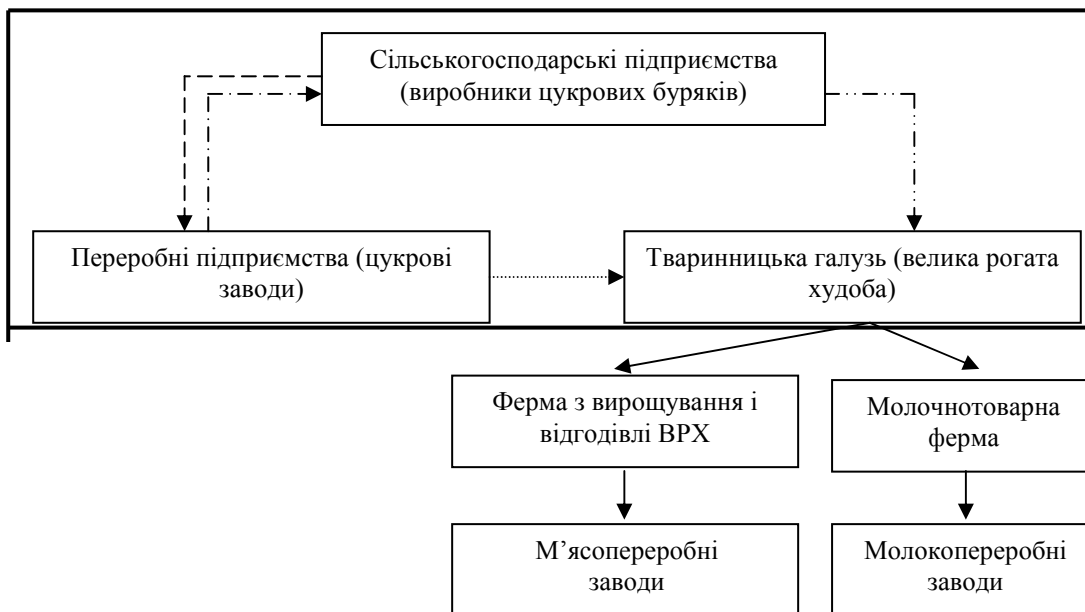

Рис. 1. Взаємозв'язки між підприємствами цукробурякового виробництва в рамках агрохолдингу*

*Джерело: розробка автора

Пояснення до рисунку:

- — — — вирощування цукрових буряків і транспортування на переробні підприємства;
- · · · · — відходи цукрових заводів у вигляді добрив транспортуються сільськогосподарським підприємства;
- — цукрові заводи реалізують на тваринницькі ферми відходи (жом, мелясу) виробництва;
- - - - - = сільськогосподарські підприємства транспортують гичку до тваринницьких ферм;
- = рамки агрохолдингу з цукробурякового виробництва.

Кошти також вкладаються у розбудову цукробурякової інфраструктури як вітчизняними, так і іноземними фірмами. Сільськогосподарська компанія Continental Farmers Group і ED & F Man Holdings створять спільне підприємство, основною діяльністю якого є виробництво цукрових буряків для забезпечення сировиною цукрового заводу компанії ED & F Man в Миколаївській області. ED & F Man Holdings є одним з найбільших виробників цукру в світі. Компанія працює більш ніж в 40 країнах [4].

Приватне підприємства “Кряж” до 2015 року побудує найбільший в Україні цукровий завод у Шпикові Тульчинського району Вінницької області. Високотехнологічний цукровий завод потужністю 12 тис. тонн переробки

цукросировини за добу розміститься на земельній ділянці площею 38 га. У будівництво заводу “Кряж” інвестує понад 350 млн дол. [7].

Ще одним напрямком диверсифікації виробництва в даній галузі є злиття і поглинання перспективних підприємств або ж конкурентів.

Одне з перших масштабних злиттів компаній в агросекторі відбулося у вересні 2009 року, коли шляхом об'єднання активів “Ленд Вест компанії” та “Західної компанії “Дакор» (обидві – Рівне) утворилася нова компанія “Дакор Агро Холдинг” (Dakor Agro Holding, Кіпр). Контролюючий 69,34% акцій “Ленд Весту” і 77,41% акцій “Дакор” Данило Корилкевич консолідував свої активи в один пакет в кількості 4,1 млн. акцій, що складає 75,81% акцій нової компанії “Дакор Агро Холдинг”. Структура об'єднання складалася з чотирьох заводів з виробництва цукру, 163 тис. га сільськогосподарських земель, парку сучасної техніки, а також компанії із забезпечення логістики і зберігання продукції. Однак проіснувати в такому статусі компанії було призначено недовго.

Вже на початку 2011 року агрокомпанія Ukrlandfarming, співвласником якої є Олег Бахматюк, купила агрохолдинги “Дакор Агро Холдинг” і “Райз”. З урахуванням покупки двох агрохолдингів Ukrlandfarming перетворився в одного з найбільших землевласників в Україні із загальним земельним банком порядку 500 тис. га. Нагадаємо, що основні потужності і інфраструктура агрохолдингу “Райз”, створеного в 1992 році, розташовані в Полтавській і Сумській областях. “Райз” належать кілька елеваторів і цукровий завод, земельний банк становить майже 180 тис. га, з яких близько 50 тис. він придбав за останні два роки. Також 14 вересня О. Бахматюк передав належні йому 77,49% акцій холдингу “Авангард” підконтрольній йому компанії Ukrlandfarming. Після передачі Бахматюк залишається фактичним власником Ukrlandfarming, зберігши контроль над 100% акціонерного капіталу, і мажоритарним акціонером “Авангарду”, зберігши контроль над 77,49% від статутного капіталу. Таким чином, Ukrlandfarming виходить на передові позиції за кількістю оброблюваної землі та виробництва цукру.

Після кількох років кризи в цукровій галузі ринок цукру знову стає привабливим – це пов'язано зі зменшенням дефіциту сировини, а також потенційною можливістю виділення квоти для постачань на російський ринок. Тому цукрова галузь зацікавила не тільки Ukrlandfarming.

Так, 21 березня 2011 р. Kernel Holding S.A. уклала угоду про купівлю контрольного пакета акцій (71%) компанії “Укррос”. Крім профільних для “Укррос” активів – цукрових заводів – угода забезпечила компанії Андрія Веревського додаткові 100 тис. га сільськогосподарських земель, додаткові потужності елеваторів зі зберігання 87 тис. тонн зерна. При цьому “Кернел Груп” зможе увійти до трійки лідерів українського цукрового ринку – потужність придбаних компанією заводів становить 22 тис. тонн.

Висновки. Складні економічні і політичні умови в країні, впливають і на таких великих гравців аграрного ринку, як агрохолдинги. Зростання виробництва цукрових буряків і цукру є не самоціллю, а свідомою стратегією, направленою на

підвищення конкурентоспроможності вітчизняного сільгосптоваровиробництва в умовах СОТ, а також розвитку експорту готової продукції на зарубіжні ринки.

Забезпечуючи власне виробництво сировиною зменшуються витрати на придбання цукрових буряків, підвищується урожайність (за рахунок використання високих технологій), якість продукції та знижується собівартість 1 ц вирощеної продукції.

Активна робота агрохолдингів та інших вертикально-інтегрованих структур у напрямку придбання, модернізації існуючих, будівництва нових цукрових заводів дасть можливість ефективно використовувати наявний потенціал останніх.

Література

1. Зінченко О.І. Рослинництво: Підручник / О.І. Зінченко, В.Н. Салатенко, М.А. Білоножко. – К.: Аграрна освіта, 2001. – 591 с.
2. Підсумки збору урожаю основних сільськогосподарських культур, плодів, ягід та винограду у 2011 році (попередні дані): Експрес-випуск від 16.01.2012 р. № 8 / Державна служба статистики України. – К., 2012. – 27 с.
3. Надходження цукрових буряків на переробні підприємства за 2011 рік: Експрес-випуск від 26.01.2012р. № 20 / Державна служба статистики України. – К., 2012. – 3 с.
4. Continental Farmers Group і ED & F Man створюють в Україні СП з виробництва цукрових буряків [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки: apk-inform.com.
5. Українські агрохолдинги «Астарта» і «Кернел» отримали по кредиту [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки: ukragroconsult.com.
6. IFC виділить агрохолдингу «Мрія» \$5 млн. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки: proagro.com.ua.
7. ПП «Кряж» до 2015 року побудує найбільший в Україні цукровий завод у Вінницькій області [Електронний ресурс]. – Режим доступу до сторінки: apk-inform.com.

Summary

Nitsenko V.S.

Odessa State Agrarian University

INTEGRATION PROCESS IN THE SUGARBEET SUBCOMPLEX OF AIC

The present condition of development of the beetsugar agricultural subcomplex in Ukraine was considered in the article. The features of the operation of vertically integrated structures (agricultural holdings) in the area were examined. Directions of the sugar mills investment (acquisition, modernization, construction) and the growth of agricultural holdings particularly were investigated.

Key words: *sugar beet subcomplex, integration, agricultural holdings, the effectiveness.*

Рецензент – д.е.н., професор Шулський М.Г.